

ספר
גשמי ברכה

— י כ י —

באורים, חדושים והערות
לחמש מגילות

מאת: ברוך הלוי עפשטיין, ספינסק

מחבר ס' חומשי תורה תמימה, סקור ברוך לירושלמי
וזכרונות, ועוד. בן אבא מרי הגאון רבי יהואל מוכר
הלוי ז"ל, מחבר ספרי, ערוך השלחן, ועוד.

ואחריו יבוא שני לקודש בשם תוספות ברכה הכולל הערות
והארות לספר, מגילת ספרי הקודם, מהרב הג"ל.

קראקא

שנת "ברכת חיים" לפ"ק

Sefer GISZME BRACHA

Wyd. Kabin B. EPSZTEJN, Pinsk,

Dominikańska 89, Polen,

נשמי רות א ברכה

א.

(א) ויהי בימי שפוט השופטים. במדרש, רבי יוחנן פתח, שמעה עמי ואדברה (מהלים י') מלאן שאין מעידין אלא ב ש ו מ ע. ע"כ, ואין כל באור לזה, וגם לפלא הוא, מה שייכות ענין זה לפתיחת מגילה זו:

ונראה דיש יחס לענין זה עם הדרשה שבסמוך במדרש, ויהי בימי שפוט השופטים, דור ששופט את שופטיו, כלומר, שמבקרים ודנים את דרכי השופטים שלהם. ומדייק זה מכל ענין הלשון ויהי בימי שפוט השופטים, כי אם הכונה פשוטה, בעת שהשופטים דנו את העם, הלא אין שייך להגביל בזה זמן ידוע ודור ידוע, כי הלא בכל זמן ובכל דור קבועים דינים ושופטים, ולא שייך כלל ויהי בימי... דאחר כל זה לא נדע בדיוק מתי נהי' הדבר הזה (הספור הבא), באיזה זמן מוגבל ובאיזה דור ידוע, ולכן מסיב הלשון בימי שפוט השופטים לדרש, כמבואר, דור ששופט את שופטיו, שהיו בני הדור ההוא מבקרים ודנים את דרכי השופטים שלהם. והבאור הוא, כי כל קה"ה הדור ההוא מקולקל וגשחת במדות ובמוסר עד שגם השופטים לא היו מנוקים מעון, ולכן, כמובן, לא היו יכולים השופטים להוכיח לזולתם, מפני שהתוכחה שבה אליהם, וכמ"ס במס' ערכין (ט"ז ב'), אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה מי שיקבל תוכחה (מוסר דברים), אם אומר לו (המוכיח) טול קיסם מבין שיניך (משל לחליטה בדרכי החיים המוסריים כמו שהקיסם (עץ דק) מולץ בין השיניים) משיב לו זה, טול קורה מבין עיניך (כלומר, שטען שלך כנגד שלי הוא כקורה כנגד קיסם, ועיניך אין רואין אותו), ועל כן בעלה התוכחה גם מראשי העם ומהשופטים, כיון שאין שומע להם, וכפי הנראה הי' מכוול כללי זה מזוין ובודד בדור ידוע להם, ועל כן ליינו אותו בתקופה ידועה:

והנה ידוע, דדבור מורה על לשון קשה, וכמ"ס (פ' מקץ) דבר אדוני הארץ אתנו קשות, ובמס' מכות (י"א א') אמרו כל לשון „דבור“ לשון קשה הוא. וגם מיינו לשון ערות מובין מוסר והתראה, כמו העד העיד בנו האיש (פ' מקץ) רד העד בעם, אחת העדות בנו (פ' ימרו), והועד בצעליו (פ' משפטים), העד העידותי באבותיכם (ירמיה י"א), ועוד הרבה:

וזהו שאמר המדרש שהבאנו, רבי יוחנן פתח, שמעה עמי ואדברה, דברים קשים, דברי מוסר ותוכחה, מלאן שאין מעידין (אין מוכיחין) אלא בשומע, כשהשומע מקבל הדברים, ולכן נאמר שמעה עמי ואדברה, כשהשומע ומקבל, או אדבר לך דברי מוסר ואוכיח אותך, אבל באין שומע, אך למוטר מה

מה שמפורסם דברים, וכמ"ש במס' יבמות (ס"ה ב'), כשם שמלוא לומר דבר הנשמע, כך מלוא שלא לומר דבר שאינו נשמע, כי באין שומע נשאלו הדברים מחוללים, והם הלא דברי קודש:

ובשייכות עיקר הקדמה זו, מפתיחה רבי יוחנן לענין הפרשה, י"ל, דבאה להקדים מה שאפשר להתפלא, איך הגיעו לו לאלמלך השיפטים שבטעורו ללאת מארץ ישראל לחו"ל, כמבואר בפרשה, ואשר על זה נענש במיתה, כמבואר ב"ב (ל"א א'), ולמה לא הוכיחו אותו ולא הביאוהו מזה, על זה באה הדרשה להקדים סבת הדבר, שהי' הדור ההוא דור שיפטי אה שופטיו ולא היו השופטים יכולים להוכיח ולמחות בעושי עול, כי שומע לא הי' להם, ועל כן עשה אלמלך מה שעשה על דעת גלמו באין מוחה.

וילך איש וגו'. המשך לשון הפסוק, וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו. — לכאורה הי' לריד לומר וילך איש מבית לחם יהודה הוא ואשתו ושני בניו לגור בשדי מואב, ולא להפסיק בהמלים לגור בשדי מואב בין הלשון מבית לחם יהודה להלשון הוא ואשתו. אך נראה עפ"י מ"ש במס' סנהדרין (ק"ח ב') בענין נח ובואו אל התיבה, כי בכניסה אל התיבה כתיב שנוה לו הקב"ה, ובאת אל התיבה אתה ובניך, ואשתך (נח ו' י"ח) וביציאה כתיב (שם ח' ע"ז) לא מן התיבה אתה ואשתך ובניך, אמר רבי יוחנן, מכאן שבכניסה נאמר בתי"מ [וביציאה הוחר], כלומר, בכניסה בינו ובין ואשתך בשם ובניך, וזה לאות התרחקות בינו לבינה, וביציאה נשמרו, לאות התקרבות:

והנה לפי הירוש' במס' תענית (י"א א') דבשנת רעבון חסור בתי"מ, אם כן, לפי דיוק הנמרה בענין קירוב הלשון אתה ואשתך דזה מורה על התקרבות, אי"כ איך כתיב כאן הוא ואשתו, דמשמע על הקירוב, מה שאסור בשנות רעבון, והול"ל הוא ושני בניו ואשתו, וכמו במס' בכניסה, ואם כימא שאמנם עשה שלא כדיון קשה, שהרי אמרו, שהי' גדול הדור (ב"ב ל"א א'), ולא יתכן שיעבר על דין מפורש, וגם כי חקרו בנמרה שם על סיבת עונשו ולא זכרו מזה:

ור"כ נראה, דלכן הפסיק הכתוב בהמלים, לגור בשדי מואב. בין הלשון מבית לחם יהודה להלשון הוא ואשתו, להורות, דכיון שבאו לשדי מואב, ששם לא שלט הרעב, הוחר בתי"מ, ועל כן כתיב בסמיכות לגור בשדי מואב הוא ואשתו, אבל אם הי' כתוב וילך איש הוא ואשתו מבית לחם יהודה, הי' במשמע, שעורם בבית לחם יהודה, מקום הרעב, היו מקורבים כל"ש ואשתו, וזה לא יתכן, כמבואר:

(ב) וישם שני בניו. לפי מה שאמרו במס' מנחות (ק"ז ב') דמעוט רבים קנים, אם כן, כאן המספר שני. מיותר, וכן בפסוק הקודם, ושני בניו, ואפ"י אם כימא דשם דרך הספור, כן, אבל כאן צודאי מיותר, דאמרי דחשיב שני שמותייהם, מחלון וכליון, נראה ששנים הם:

ובאמת מצינו בכמה מקומות בגמרא ובברייתות, שכל מקום דכתיב במורה המספר שני, שתי, שנים, שמים, מולאים לדרשה, והטעם כמו שכתבנו, דאחרי דמעוט רבים שנים, אם כן זה המספר מיותר, ולכן בכל מקום לשון כזה דריש על השמותם של אלה השנים:

כה דרש במס' יומא (ס"ב א') על הפסוק שני שעירי עזים (פ' אחרי) — שהיו שזים בקומה ובמראה ובדמים, וכן (שם) על הלשון שתי לפרי מזורע (פ' מזורע), ובחורת בהגיס פ' אמור, לחם תנופה שמים, שהיינה שוות, ובקדושין (ס"ח ב') כי תהיינה לאיש שתי נשים (פ' תלא) שהיינה מעט אחד, והרבה כהנה, וכל זה דרש מן ימור מלת המספר במקום שהנושאים שנים, ועפ"י הכלל, דמעוט רבים שנים:

ועל דרך זה פרשתי דרשה הגמרא במס' ע"ז (י"א א') על הפסוק בר"פ חולדות, שני גוים בצמקך, ודרשו, אלו רבי ואנטונינוס שלא פסקה מעל שלחנם לטון וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים (ליור להפליג עשרם, כי מיני לטון אלה חיים, שעודם באדם, במשך כל ימי השנה לא ישיגו כי אם עשרים מופלגים שלהם גני קי"ץ גם בחורף). ולא נתבאר, מה ראו חז"ל לדרוש כן. אך הוא הדבר, דכיון דמעוט רבים שנים, אם כן המלה, שני" מיותרת, וכבר נתבאר, דהמלה, שני" מורה על השמות אלה השנים, ואחרי שאי אפשר להשוות את יעקב ועשו בכל דבר וענין, לכן מוליא ענין ההשוואה לדורות, בשני שנים, רבי ואנטונינוס, שבאו זה מיעקב וזה מעשו, והיו שזים בעניני מ"הם ביחס העשירות וכדמפרש:

ובן במ"ר פ' וילא, וללכן שתי בנות, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, זו העמידה נשיאים וזו העמידה נשיאים, זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים, וכו'. ולא גרע מה ראה המדרש לדרוש כזה בסמיכות על הפסוק וללכן שתי בנות, אך הוא הדבר, דמדויק, דאחרי דמעוט רבים שמים, א"כ המספר שתי מיותר, ודי ה" לומר וללכן בנות שם החתם וגו', ולפי הכלל דהמספר במקום יסודו בא להורות על השמות המספר ביניהן, ואם כן יתחייב שחל ולא היה שוות בערכן הגופני, ואחרי כי זה אי אפשר לומר, שהרי הכתוב מעיד על פרודן בגוף, שזו שנייה רכות וזו יפ"ת, לכן מוליאה הדרשה ענין ההשוואה ביניהן לדורות, כמו שאמרנו, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, זו העמידה נשיאים וזו העמידה נשיאים וכו', ובה תתבלט השמותן:

ובן יתבאר יפה במס' חולין (ס' ב'), כהוב אחד לומר (פ' בראשית) ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים, אלמא שניהם גדולים, והרר כתוב את המאור הגדול ואת המאור הקטן, ולא נתבאר מה קשה לו, דהלא בפשיטות דבר, ששניהם גדולים, אך האחד קטן מחבירו, הא למה זה דומה, אם נאמר שער פארז קטנה מלונדון, אבל האם מוליא מזה גדלות עיר פארז לומר שאיננה גדולה?

אך ע"פ דק הגמרא מדכתיב שני המאורות הגדולים, ואחרי דמעוט רבים שנים, אם כן המספר, שני" מיותר, ובכל מקום צבוא מספר מיותר זה דרשין על השמות, ואם כן היו אלה שני המאורות הגדולים שוות בגדלותם, אם כן לא יתכן שוב לומר את המאור הגדול ואת המאור הקטן, כיון דשזים הם, וזה ה" קשה להגמרא:

ונשוב לענין הפסיק שלפנינו, על יהוד הלכון, שני" בפסוק ושם שני בניו, הנה במ"כ ר"פ אחרי ודרשו הלשון אחרי מות שני בני אהרן, וזה חלמוד לומר שני (כמו שכחנו למעלה, במיותר הוא), להורות שכאם שפירשם שזם כך מיתתם שזם, וזה ג"כ כמ"כ בהוראת המספר שני:

וכאן

ובאן אמרו בלגדות, ששני הבנים אלו נחלון וכליון, היו שוים בעלה ללכת ממקומם, מביית לחם יהודה, ועל זה בא להורות המספר „שני“ כפי שבארנו למדי:

אפרתים. במדרש, מהו אפרתים, רבי יהושע בן לוי אומר, פלטיאנים, ורבי יהודה ב"ר נחמיה אומר, אבגניסטים. הגה שניהם מורים, כי השם אפרתים הוא תואר לנכד וחשוב. ויסקן, דדרשו את שם אפרתים בפזור אותיותיו לשם פרטמים, בקירוב, שהוא תואר לשנים ואילנים, כמו באסתר (א') הפרתמים ושרי המדינות, ולאחרונה עבר השם גם לראשי שרי יהודה כנראה מדינאל (א' ג') מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים. — ודרשות אגדיות עפ"י פזור אותיות, להקדים ולאחר, הוא סוון נפרץ באגדות, כמו בעירובין (כ"ד ב') על הפסוק במשלי ומודע לבניה תקרא דרשו כמו ומזעד לבניה, ובפסחים (פ"ו א') דרשו הפסוק בשופטים (ה') לזקת פרוגו כמו פורוגו, ובמ"ד איכה דרשו הלשון בין המלרים (א' ג') כמו להרים, והשם חלפיות (שה"ש ח') דרשו תל יפות, ובפ' עקב, מרשית השנה (חסר א'), ודרשו מתשרי השנה, שמונין השנה מתשרי ולא מיסן, והרבה כהנה. ואלה החכמים במדרש כאן מחולקים רק בערך מעלת הכבוד, ריב"ל אומר, פלטיני, והא שם החואר ליואל וכנס לפלטרין של מלך, כי השם פלטיני ענינו היכל אדיר ויפה, וכמו בב"ר ר"פ בראשית, מלך בו"ד בונה פלטרין, ובסנהדרין (כ' א') דיני המלך, מת לו מת אינו יולא מפלטרין שלו, ועוד בכ"מ. ורבי יהודה ב"ר נחמיה אומר לפרש שם אפרתים — אבגניסטים, והיא מלה יונית, והוראתה מיוחסים ונאשי מעלה. ולא נתבאר על איזה סמך דרש זה. ואולי הוא, משום דבש"א (א' א') כתיב ויהי איש אחד מן הרמתיים לופים וגו' אפרתי, ומפרש, מן הרמתיים לופים, שה"י מן האנשים היושבים ברמה שהיו לופים, כלומר נביאים, כמו לופה נחתיך לבית ישראל (יחזקאל ג'), והקמתי עליכם לופים (ירמיה ו'). כי היושב ברמה נקרא רמתי, כמו היושב בירושלם נקרא ירושלמי, ובבב"ב רמתיים:

וכסמך רא"י לדעתו של ריב"ל, דאפרתי מוצנו פלטיני. בן פלטיין, מהוראת היכל וארמון, נראה להביא ממש' כחובות (ק"ג א'), דמשמשו של רבי ה"י נקרא אפרתי, וידוע, דרבי ה"י חי שררות עושר וכבוד (ע' ברכות ג"ז ב'), שהנהגת ביתו הייתה מכוונת להנהגת אנטונינוס המלך), וביתו ה"י מין פלטיין, ועל כ"י משמשו זה ה"י בן בית פלטיין זה, ה"י מכוונה אפרתי, שהוא שם נרדף עם בן פלטיין, וכדרשתו של ריב"ל:

ואמנם לבד דרשות החכמים במ"ד, אפשר לפרש השם אפרתים שבפסוק שלפנינו על שם העיר אפרת, כמבואר בכמה מקומות במקרא, לבוא אפרתה (פ' וישלח), האפרתי אתה (שופטים י"ב), שמענוה באפרתה (תהלים קל"ב) ובסוף מגילה זו (ד' י"א) ועשה חיל באפרתה. ויש סמוכים לזה, שתואר אפרתים הוא על שם העיר, שכן העיר הזאת נקראת גם בית לחם, בפ' וישלח, בדרך אפרתה היא בית לחם, וכן במיכה (ה') ואתה בית לחם אפרתה, ואחרי ש'לאו כאן מבית לחם יהודה. תאר אותם הכתוב על שם עירם בשמה השני, אפרתים. ויסקן, כי במכוון נקראת עיר זו בשם כפול בית לחם אפרתה כדי להבדילה משם עוד עיר בית לחם אשר בגבול זבולן, כמבואר ביהושע (י"ט ט"ו):

ולכאורה הי' אפשר לפרש כאן תכונה התואר אפרתים על שם שבט אפרים, כפי דמשמע מס' שופטים (י"ג ה') והיה כי יאמרו פליטי אפרים וגו', ויאמרו לו אנשי גלעד האפרתי אחי, אם מצני אפרים אחי:

אבל על פירוש זה קשה ממה שכתוב באלקנה (ש"א א') בן תמו בן לוף אפרתי, ושם לא יתכן לפרש על שם השבט, יטן כי אלקנה לא הי' כלל משבט זה, רק משבט לוי, כמבואר בדה"א (ו') שהי' מצני אסף בן קרת, והוא משבט לוי, כמבואר בר"פ קרת:

ג ותשאר היא ושני בניה. במדרש, אמר רבי חנינא ברי' דרבי אבהו נעשית כשירי מנחות, ע"כ. הבאור בזה עפ"י המבואר במשנה חולין (ג"ד א') בעניני טריפות בבהמה, ניטל העכול כשרה, ואמרו על זה בגמרא (כ"ה א') לא שנו אלא ניטל, אבל יקב טרפה, ושם (ע"ב) פרשו, דהא דטרפה בניקב הוא רק בניקב בלד העב, אבל אם בלד הדק כשרה, ובלד העב נמי אין טרפה רק אם לא נשתייר כעובי דינר זהב שאינו מנוקב, אבל אם נשתייר כעובי דינר זהב כשרה, ע"כ, וכתוב על זה בשו"ע יו"ד סימן מ"ג סעיף ד' בזה הלשון, עובי דינר זהב זה לא ידענו שעורו*, ומכל מקום נראה שהוא פחות מחלי עוביו, עכ"ל. ועל זה כתב הט"ז בס"ק ז' בזה הלשון, הטעם שהוא פחות מחלי עוביו, משום דגמרא אמרו ואי אשת"י ר כעובי דינר, וכל שיעור הוא פחות מחליו, עכ"ל:

ומבואר מזה, דעל חליו וכש"כ על יותר מחליו לא יוגח הלשון, שיעור ולפי זה קשה הלשון ותשאר היא ושני בניה, איך שייך שיעור (ותשאר) במקום אשר כנגד אחד המת (אלימלך) קיימים אחריו שלשה בחיים, היא ושני בניה, וזה קשה להדורש:

ותירין, דנעשית כשירי מנחות, והבאור הוא, דכפי המבואר בפרשה ויקרא בסדר הקרבן מנחה שמקריבין ממנה רק קומץ, וכולה נאכלת לכהנים, וכתיב שם (ב' ב' וגו') והביאה אל בני אהרן וקמץ משם מלא קמחו והקטיר את אזכרתה וגו' והגותרת מן המנחה לאהרן ולבניו. והנה אחרי שמקריבין ממנה רק קומץ אחד וכמעט כולה נאכלת, איך זה שייך הלשון והכנסת רת ממנה אחרי שכמעט כולה נותרת, ולשון נותרת, כמו שיעור, יוגח רק על פחות ממחליה:

אך הטעם הוא, מפני שיעקר המנחה ויסודה הוא הקומץ הנקרב, לכן כל המנחה, אעפ"י שהיא רבה בכמות, אך באיכות ובחשיבות בטלה היא לבני הקומץ הנקרב למזבח:

ומבואר מזה, דכמות פשוטה, אעפ"י שהיא רבה, בטלה היא לבני איכות, חשוב אעפ"י שהוא מעט, ולכן שייך גם בכמות זה לשון שיעור, וכן

*** נראה** בטעם חסרון ידיעה זו, מפני שבמשך הזמנים והדורות, המלכות משנות, מגדילות או מקטינות את משקל הזהב אשר במטבעות, ועל כן אי אפשר לנו עתה לדעת את משקל הדינר זהב אשר בזמן התלמוד. ומדויק הלשון שבשו"ע, עובי דינר זהב זך, כלומר, זה שבזמן התלמוד, והלשון לא ידענו "יתבאר כמו, לא נוכל לדעת", במבואר:

וכן הוא בחיי משפחה, כיון שראש המשפחה וגדול הבית מה, או הנשארים אחריו, אעפ"י שהם מרובים בכמות בטלים הם לגבי, כטפל נגד השיקר, שהוא עיקר הבית, ולכן שייך הלשון ותשאר הוא ושני בניו, דכולם בטלים הם לגבי ראש המשפחה. וזהו צורך הלשון נעשית כשירי מנחות, שגם שם כמות גדולה ופשוטה בטלה לגבי איכות מעט וחשוב:

(ד) וישאן להם נשים מואביות. יש לפרש המשך ענין זה להפסוק הקודם. וימה אלימלך, שכל זמן שהי' הוא חי לא הי' מניחם לקחת נשים מואביות, כי באותו הזמן לא נתחדשה עוד ההלכה מואבי ולא מואביות, ונתחדשה זה אך בימי בועז, ומכיון שמה, ונשארה היא לבדה, לא יכלה לעזור בעד חפלה זה, ואז נשאו להם נשים מואביות, ועיין עוד השיך לענין זה בצורך פסוק הבא:

(ה) ותשאר האשה משני ילדיה. למעלה בפסוק ג' כתיב ותשאר היא ושני בניו, וכאן מכנה אותם הכתוב בשם ילדיה, וקרוב לודאי, כי בא השני במכוון, ויותר מזה לבד השני הפמחה כשהוא לעלמו, עוד יותר תמוה הדבר, כי הלא אז בעת מות אלימלך היו מעוטים בשנים מאשה עתה בעת שמהו, כמפורש בפסוק הקודם ויבנו שם כעשר שנים, ועל אנשים כבירים בימים הלא לא יוגח לשון ילד, כי אם בן, ובכל זאת שינה הכתוב וקרא אותם אז בילדותם בניו, ועתה לאחר עשר שנים ויותר קרא אותם ילדים, והוא פלא. ומלינו שם ילד בזה העוסק במעשה ילדות, כמו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה (וזכירה ח'). ואך שהוא, הפלא על השינוי משם בניו לשם ילדים בזמן מאוחר הוא פלא מוחלט:

ונראה לומר בזה עפ"י המבואר במדרשים ריש פרשה קרח, על הפסוק ויקח קרח בן יאהר בן קהת בן לוי, כי זה שלא ייחס הכתוב למעלה אחר לוי — בן יעקב, הוא משום דיעקב אבינו ביקש רחמים שלא יתייחס בן כושל זה, קרח, אחריו. וזה מרומז בנ"ש בדבריו על שמעון ולוי, בסודם אל תבא נפשי ובקבלם אל תחד כבודי, ואמרו שם במדרש, בסודם אל תבא נפשי, זה מעשה זמרי, דכתיב ב', זמרי בן סלוא נשיא בית אב לבמעוני, ולא כתב בן יעקב, ובקבלם אל תחד כבודי, רמז להלשון ויקבלו על משה דכתיב בקרח, שלא יתייחס שמו עליו, כמו שכתבנו:

ומבואר מזה, דאבות מקפידים שבנים כושלים לא יתייחסו אחריהם, ולא יקראו להם בשם בניו. וטעם הדבר פשוט, משום דשרש שם בן הוא בנה, מלשון בנין, ואמרו בהנחומא פ' בראשית על הפסוק ויולד בן, למס קרח שמו (של זכר) בן, לפי שהוא בונה את העולם (*). והנה בודאי רלון אב ואם

(* ועפ"י זה פרשתי לשון הירושלמי בפסחים פ"ב ה"א על הפסוק בראשית תזריע, אשה כי תזריע וילדה זכר, זכר, לרבות את המס, שאפילו אם ילדה ולד מה ג"כ תהנהג בדין הפרשה, והמפרשים לא פרושו איפה מרומז בלשון זכר — רבוי המס, ופרשתי, משום דשם בן באורו — שבונה את העולם, ומיזבן הדבר שרק חי בונה ולא מה, ולכן אם הי' כתיב וילדה בן, הי' במשמע רק חי, משא"כ שם זכר יוגח על המז. ואפילו מה במשמע:

ואם שנייהם יבנו את העולם בהיחוד ולא באיסור, ביושר ולא בעולה, אבל מציין שעובדים על רעונם זה ועושים הסיפק, לא יחא להו לקרוח את שמש עליהם, וזה להם ללער ומפח גפש :

והנה בפסוק הקודם מסופר שבני נעמי נשאו להם נשים מואביות, והנשואין ה' באיסור לאו לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', והחידוש עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית נתחדש בזמן מאוחר בנשואי בועז את רות, ובארנו שם בפסוק הזכר, כי דבר זה ה' לנעמי למורת רות, אך לא יכלה למחות, פ"י, ולכן למעלה בפסוק, שזכרנו שם נשאו להם נשים מואביות נתיחסו אחרים כבנים, אבל לאחר שעברו על רעונה ונשאו, לא ראתה לייחס אותם אחרים כבנים, ומכונים רק ילדיה כאשר בטבע :

(ו) **כי** שמעה וגו'. כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם, במדרש מאין שמעה, שמעה מרוכלין המחזירין בעירורו, וזה לרץ באור- וכתבתי בחו"מ עפ"י המבואר צ"צ (כ"ב א') דאעפ"י שבני מדינה אחת יכולין למחות בבני מדינה אחרת להביא סחורה למדינתם, אבל צרוכלין אין יכולין למחות, ופרשו הפסם, דסחורות רוכלין הם על הרוב תכשיטי נשים ותמרוקיהן להקנת הנשים, לחבבן על בעליהן. ומסתבר, דבשנות רעבון שאסור בתה"מ (תעית י"א א') אין לורך באלה, וממילא אין רוכלין עוזרין, וגם יכולין למחות בהם, ועסה כשראתה רוכלין מחזירין, הבינה, כי עבר הרעב. והלשון כי שמעה הוא מלשון בינה, וכמו והם לא ידעו כי שומע יוסף (פ' מקץ) שפירשו כי מצין יוסף את דבריהם, ע"י המליך, וכן לא ישמעו איש שפת רעהו (פ' נח), דבר נח אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו (מ"ב י"ח), ועוד כהנה :

(ז) **ותלכנה** בדרך לשוב אל ארץ יהודה. במדרש לקח טוב דריש, ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה, שהיו עוסקות בדיני גרים לשוב אל דת היהודים, ע"כ. והוא פלא, מניין לו זה :

ויתבן דמדייק שני דיוקים בפסוק, הראשון, דהלשון ותלכנה בדרך טלו מיותר, דדי ה' לכתוב ותלא מן המקום ושתי כלותיה לשוב אל ארץ יהודה, וממילא מבואר שהלכו בדרך, ללא יתכן אחרת. ושבו מדייק, דהלא כיון דיסוד כונת שובם ה' לשוב אל עירם בית לחם מן המקום שילאו, ה' להכתוב לומר בקצור לשוב אל בית לחם, והלשון אל ארץ יהודה איננו מוכרח כלל לכאן, ובאמת להלן בבואם אל מחוז חפלים כתיב (פ' כ"ב) והמה באו בית לחם :

ורבן דריש על דרך רמז ואסמכתא, כי הלשון ותלכנה בדרך הוא ע"ד הלשון צפ' יתרו והודעתי להם את הדרך ילכו בה, דכיינו דיני דת ודין, והלשון אל ארץ יהודה דריש עפ"י הידוע, דישראל מכוונה בשם ארץ, והוא עפ"י הפסוק במלאכי (ג') כי תהיו לי אחס (עם ישראל) ארץ חפץ (והכוונה, כי כמו הארץ הוא יסוד העולם, כך תהיו לי אחס יסוד באומות) וכה יולאת דרשה אנדים לשוב אל ארץ יהודה, לשוב אל עם ישראל, אל אמונתו ואל דתו :

(ח) **אשה** לבית אמה. ראה להלן בפסוק אבקש לך מנוח (ג' א) :

(ט) **ומצאנה** מנוחה וגו'. ראה להלן בפסוק אבקש לך מנוח (ג' א') :

אל

יב) אף בנותי כי נור לי מכס וגו'. לא נתבאר אל מה יכון מתמר זה, והוא אינו דבוק כלל ואין לו יחס לענין, ואולי הכונה עפ"י מה שאמרו במס' שבת (ל"ב א') שטנא בתרי אומי לא שליט, ואמרה, כי בכלל אינה רונה שיהחטנו עמה והיו לדת אחד, כי ילאה בי יד ה' וחוששת אני שאתייטר גם בטתוד, ולא נהי' לעם אחד אפשר כי השטן יגע בגללי גם בכן, ולא כן אם אנחנו שתי אומות אין השטן שולט בכן :

יג) ותאמרנה הוואת נעמי. פתח הכתוב בשם סתמי, ותהום כל העיר, שכולל אנשים ונשים, וסיים בלשון ותאמרנה, שזה לשון רבים לנשים, וכן להלאה, ותאמר אליהן, אל תקראנה, קראנה, הכל בלשון נקבה. ויתכן דבכלל על דבר בואה במלכ מעונה ואומלל כזה המה של העיר, אנשים ונשים, אך השנוי בפניה הכירו מיד הנשים, כי בזה כח תכונתן, ותאמרנה הן הוואת נעמי, ולכן פתחה נעמי בהשפחה גם כן אל הנשים :

כ) קראנה לי מרא. באה המלה מרא בחתימת אל"ף תחת ה', ולא נדע למה. אבל מלאתי ברבינו בחיי פ' בהעלתך (י"ב ב') כתב בזה הלשון, כל חיבה שזריכה להכחז (בסופה) בה"א ונכתבה באל"ף, הכונה להפליג הדבר שבאותו ענין, כמו והיה לכם לזרה, תחת לזרה (שם), להפליג הזרות והגיעול, וכן קראנה לי מרא, תחת מרה, להפליג ערך המרירות, ודניאל (י"א מ"ד) וילא בתמא גדולה, תחת בתמה, להפליג ערך החמה והכעס :

והנה לא פירש מגין לו כלל זה, ומה טעם בדבר, אם לא דנימא, דמבטא האל"ף יותר חזק ממצבא הה"א, כי הברת הה"א היא יותר קלה מכל האותיות, מפני שבהברחה אין לריך לנגוע בכל אחרי ההברה, וכמ"ש בבר"ר על הפ' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ודרשו ברמוז, בה' בראם, כל כך בנקל ברא הקב"ה את העולם כקלות הברת הה"א (*):

כב) ותשב נעמי וגו'. לכאורה כל פסוק זה מיותר, אחרי פסוק י"ט ויהי כבואנה בית לחם, ואולי רונה הכתוב לומר, דכלפי לשון הכתוב (י"ט) ותלכנה שתיכן, שדרך היו כמו שוות בערכן וביחושן כמו שבארנו למעלה

***) ועפ"י** דברי רבינו בחיי אלה בארתי את שם צי"דואר". המקובל אללנו לבית פקידות הפאסט, וממלא שם זה במוזן זה גם בתלמוד (שבת י"ט א'), ולא נודע יסוד לשם זה במוזן הפאסט :

ופרשתיו, דיסוד השם הוא על שם הלשון בשופטים (ה') מדרשות דהר"ת אביריו, ובנחום (ג') וסוס דהר, שענינו מרוץ הסוס במהירות ותפוזן, וזה מכוון ממש לתכונת ענין הפאסט, שהכל נעשה במהירות וברזיות יתירה וע"י סוסים קלי המרוץ :

אך לא נתבאר למה נשתנה השם צי דוקר, בה"א, כלשון הפסוק, על צי דואר, באל"ף, ונדברי רבינו בחיי דהאל"ף הוא במקום שדרוש לבא ה"א מורה על הפלגת הענין, נכון מאוד, כי על כן בא השם באל"ף להורות הפלגת החפזין והמהירות אשר בענין זה, בענין הפאסט :

למעלה (פ' ב') דהלשון שתיקן מורה על ההשמות שביניהן, הנה עתה בשון
למקומן היתה נעמי עיקר כאזרחית המקום מכבר, ורות טפלה לה. וזהו ומש
נעמי ורות עמה, ולכן לא כתיב ותשבנה שתיקן כמו בהליכה, ותלכנה שתיקן:

ב.

(ד) ויאמר לקולרים ה' עמכם. והם השיבוהו יברכך ה'. הוא הקדים שם
ה' לברכה והם הקדימו הברכה לשם ה'. ויתכן בטעם הדבר
פפ"י מה שאמרו במס' נדרים (י' א'), מניין שלא יאמר אדם לה' חטאת, לה'
עולה וכו' אלא חטאת לה' עולה לה' (כלומר, שלא יקדים לומר שם ה' תחלה).
ה"ל קרבן לה' (פ' ויקרא). ויש כמה טעמים בדבר, ובשלהי כתב הטעם,
דחיישין שמא לאחר שיאמר לה' יחלה וימות, וממלא שזולא שם שמים לבטלה.
והנה לפי זה קשה איך הקדים בועז בשם ה', שאמר ה' עמכם, ולא חייש לזה:

אך הנה אמרו חז"ל, כל המקדים שלום להצירו מאחריכין לו ימיו ושמותיו,
ולפי"ז לא הי' לו לחוש שמא ימות, כיון שהוא ה' מקדים שלום לקולרים,
אבל הקולרים, הם לא מקדמו שלום, כי אם משיבי שלום על ברכתו שלו, וזהם
שי"ך החשש ממיחה, לכן הקדימו הברכה לשם ה', ואמרו יברכך ה'.

(ז) ותעמוד מאז הבקר ועד עתה. זה מספור הנער לבועז, ולא נחבא
לאיזו כונה סיפר הנער זה, כי מה נ"מ בזה, ומה נוגע לבועז
לדעת זה. ויתכן שראה הנער שלקטטה הרבה מאוד, וחשש שמא ירגיש זה בועז
ויחשדנו שתקרב לה. והטיב עמה ונתן לה משל בועז, לכן הקדים לומר,
שעומדת בזה מאז הבוקר ועד עתה, ולא יפלא אם לקטטה הרבה:

(ח) תדבקין עם נערותי. ראה להלן פסוק כ"א, כי אמר אלי עם הנערים
אשר לי תדבקין:

(יב) אשר באת לחסות וגו'. במדרש, אמר רבי חסא, אשר באת לחסות
חתת כנפיו. וי"ל הבאור, משום דהלשון אשר באת לחסות וגו'
אפשר לפרש בשני פנים, האחד, שהוא תואר על ה', כלומר, זה ה' אשר את
באת לחסות חתת כנפיו, ויהפך הלשון, אשר" כמו מלאכתו אשר ברא
(פ' בראשית), וגם אפשר לפרש, כי המלה, אשר" הוא נתינת טעם לברכתו
ישלם ה' פע"ך מעם ה' אלהי ישראל, כלומר למה ישלם ה' פע"ך, עבור זה
אשר באת לחסות חתת כנפיו, כלומר, עבור זה שנתגיירת, ויהפך המלה
אשר" כמו, על אשר", וכהלשון נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי
(פ' וילא), שפירושו, על אשר נתתי". והחלוק בין הפירושים האלה הוא פיסוק
הטעם בקריאת המלה אשר וגו', כי לאופן הראשון הוא נמשך אהקודם, ולאופן
השני הוא סובב הולך למטה, וכן טעם הגגון מורה, וזה מחדש רבי חסא,
שהלשון אשר הוא טעם לדבר, ונוטה למטה:

(יד) גשמי הלום. במדרש, רמו רמו לה, עתידה מלכות בית דוד ללאת ממך,
דכתיב ב"ה הלום, שנאמר (ש"ב ז') ויבא המלך דוד וגו' ויאמר
מי אנכי כי הביאתני עד הלום, כלומר, עד מלכות, וכהאי גונא מלינו בזבחים
(ק"ב א'). ביקש משה מלכות ולא ניסן לו, שנאמר (פ' שמות) אל תקרב הלום,
ואין

ואין הלום אלא מלכות, שנאמר, מי אכני כי הביאתני עד הלום. ויחכן, כי כמו הכא כמו החס מדייק מדלא כתיב כאן גשי הנה, וכמו ביהושע (ג') גשו הנה, ושם אל הקרב הנה, כמו בש"ב (כ') קרב עד הנה. ולשון "הלום" מלינו שנמלך על גבול מוסרי ועיוני ומכובד, כמו בשופטים (כ') הבו לכם דבר ועלה הלום, ובתהלים (ע"ג) לכן ישוב עמו הלום, שהכוונה, לכן שובב העם עד מדרגה פחותה כזאת, ולהיפך, שמוציא עד מדרגה יותר גבוהה כמו מלכות, וכדמפרש. והכל הולך על דרך דרש אגדי:

(יז) **ותחבבני את אשר לקטתי**. אפשר לפרש, כי לא הניחה מלאכת החביטה לעשות בבית, מפני כי טרם שנחבט ה"י המשא גדול מלישא בפעם אחד, והיתה מוכרחת לישא בשתיים או שלש פעמים, הולך ושוב מביתה לכאן, וכבר הגיע הערב, כמו שכתוב ותלקט עד הערב, לכן חבטה מקודם ויהי הנקל לה לישא הכל בפעם אחת:

(כ) **אשר לא עוזב חסדו את החיים ואת המתים**. הנה לא מלינו מה שעשה חסד עם המתים (ועיין צמ"ר), אבל י"ל הכונה פשוטה, שהוא על דרך הלשון זכרתי לך חסד נעורייך (ירמיה ז') כלומר, שזוכר הוא עוד רובת לבו ורוחה הנריבה, וכאן כונה נעמי לאלימלך ובניו, ואמרה, שבזכות רובת לבו ורוחו הנריבה אליהם הוא מושך עתה חסד לה:

קרוב לנו האיש. מלינו בתלמוד (תענית ז' א') מי נתלה במו, הקטן נתלה בגדול, ולפי זה אחרי שבועו ה"י אז עשיר ומכובד גדול בעירו, והיא ורות נחשבות לגריות ועניות, אם כן היתה ריבה לומר קרובים אנו להאיש, אך רגונה בזה להשגיח גדול ערך ימום משפחתה עד כי גם בעוה מתיחס אחרים, ולכן אמרה קרוב לנו האיש, כמו שהוא מתכבד בה ובמשפחתה:

(כא) **עם הנערים אשר לי**. המשך כל לשון הפסוק הזה, והאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי מדבקין. ואמרו על זה במדרש, בודאי מואביה היא, שהרי הוא אמר עם הנערות והיא אמרה עם הנערים. ופשוט, מדדייק דהלשון, מואביה" כאן הוא כלל מיותר, דידוע הוא למדי מעינינום הקודמים, ולכן אמר, דודאי מואביה היא, כלומר, כאן הראתה לדעת שמואביה היא, שלא היתה זמירה בילדותה להתחבר עם נערים, ועל כן הוליאה עתה מפיה את דברי בועז בשני לשון, "את הנערות" שאמר הוא, ואמרה, עם הנערים":

וגם י"ל לזכותה של רות, דהלשון בודאי מואביה היא, פשוט, שאינה יודעת לדבר כן בלשון ק. ולא הבחינה בין לשון זכר ללשון נקבה. ונעמי בהסך דברייה אתה הרגישה בזה ותפקן הלשון באמרה לה, טוב בתי כי תלאי עם נערותיו:

ואמנם במק"א ככתבי, כי לפנינו בישראל ה"י השם "נער" משותף לזכר ולנקבה, וכמו בשפות העמים, כאשר יאמר הסלאוי Dziecko והגרמני Kind, שהוראתם ולה, עולל, משני המינים, ורק בהמשך הזמנים נלטיינו השמות לזכר לבדו (נער) ולנקבה לבדה (נערה):

וכן לפנינו לא ה"י חילוק בין המלים "הוא" ו"היא" אך שניהם באו בזו"ז, וזה הוא מפני שהמלה הזאת ("הוא") הוא בינוני פעול מן "היה", כמו ה"ה.

היה, שלא בהדל המין. ומה מלינו בתורה הרבה פעמים השם נער בזמן נערה (חסר ה') והוא"ז בזמן, היא" (בוא"ו תחת היו"ד):

ובן מלינו בשמות, אשר שם המין יכיל זכר ונקבה, ובכל זאת, כשנא בכח"ב יבא בתואר זכר לבד, וכמו השמות אדם, עוף, גמל, סוס, ותואריהם: אדם כי יקר"ב, ועוף יעו"פף, את הגמל כי מעלה גרה הוא, סוס ורוכ"ב, חטפ"י שמוכ"ס הפעלים גם על הנקבה:

ובמה שכתבנו בענין מוזן כללי לשם נער, שהבאר לנו כונת הגמרא במס' כתובות (מ"ד ב') כ"מ שנא' בתורה נער (כלומר, בכנוי לנקבה, בחוסר ה') גם קטנה במשמע, ולא כתבאר חיך זה במשמע, ולפי המבואר, דשם זה בא במקום שם "גלד", "עולל", ממילא גם כן וקטנה במשמע שם זה:

והנה מכל מה שכתבנו יבאר לנו מה שאמרה רות, ע"ס הנערים" תחת ע"ס הנערות" שאמר בועז, מפני שהיא היתה רגילה במנהג ימי קדם, שהי' שם זה (נער, ונרבים — נערים) כולל שני המינים:

ומצאתי עוד מקום במקרא שבהכרח לומר דשם זה (נער — נערים) כולל שני המינים, ועפ"י זה יתבאר היטב הלשון, והוא בתחילת ספר חיוב (א' י"ח), עוד זה מדבר וזה בא ואמר בניך ובנותיך אוכלים ושותים בבית אחיהם הבכור. ושוב מספר המגיד: והנה רוח גדולה באה מן המדבר ויגע בארבע פנות הבית ויפול על הנערים וימותו. והנה סבה זו מוסבת על ענין הפסוק הקודם, בניך ובנותיך אוכלים ושותים בבית אחיהם הבכור, וא"כ הלא נפל הרוח גם על הבנות, ולמה זכר הכתוב רק שנפל על הנערים ולא על הנערות. והמפרשים הרגישו בזה, וכתבו, כי על כן לא זכר הבנות דכש"כ הוא שמתו, כי הנקבות חשובי כח ביותר, אבל פשר זה דחוק מאוד, דאין קן דרך הכתובים, ומלינו בעמוס (ו) בניך ובנותיך בחרב יפלו, ולא השמיט הכתוב את השם ובנותיך מטעם הכש"כ הנ"ל:

אבל לפי מה שבארנו, דלפנים הי' משמש השם נער — נערים להוראת שני המינים, יתבאר היטב, כי באמרו על הנערים כלל גם הבנות: **ימוזן** הדבר בי לא הי' זה כלל מוחלט, רק הי' כאלה שהיו צוטאים יחס שני המינים בשם אחד, אבל היו גם שפרשו מפוכש כל מין לעלמו, וכמו היום:

ג.

(א) **אבקש** לך מנות וגו'. כונה לנשואין. והלשון מנות יתבאר עפ"י מה שאמרו באגדות אין אשה מולאת קורת רוח אלא בבית בעלה (ראה למעלה א' ע', במדרש), ואמרה בלשון נקיה, ובזה יתבאר למעלה בפרשה א' פסוק ח' אמרה געמי לבלותיה שובנה בנותי אשה לבית אמה, וזה הוא, מפני שהאשה כרוכה אחר אמה, וכמו שמלינו ברבקה, ותן הנערה ותגד לבית אמה (פ' וילא), ואחר כך אמרה (פסוק ע'): ומלאכה מנוחה אשה בית אישה. וזה הוא, מפני שהמנוחה האמתית של אשה הוא רק בבית בעלה, וכמבואר: ורחלת

(ג) **ורחצת**. במדרש, ורחצת — מגלולי עכו"ם שלך, וסכת — אלו מזות ולדקות. ויתכן דדריש כן, משום דבכלל מיותר כל הוראה זו, כי הן הנשים יודעות מעלמן הלכות קשטו. ומפרש ורחצת מגלולי עכו"ם, ויתכן דמכוין ללשון הפסוק בישעיה (ד') אם רחץ ה' את לואת בנות ליון, וכן בתהלים (כ"ו) ארחץ בנקיון כפי, שהכוונה — חקקה מפשע. ומדהוליאו מלה זו לדרשה דרשו מענין זה גם המלה וסכת:

ישמת שמלותיך עליך. דרשו בירושלמי פאה (פ"ה ה"ז) אלו בגדי שבת. וכהאי גוונא דרשו בספרי ר"פ תלא, והסירה את שמלת שביה מעליה, מלמד שמעביר ממנה בגדים נאים, שכן דרך הכנענים שבוטתים מתקשטות במלחמה. ויתבאר עפ"י מ"ש בצ"מ (כ"ז ב') על הפסוק בפי' תלא לענין השבת אבידה, וכן תעשה לחמורו ושמלתו, אף השמלה בכלל היתה (כלומר, בכלל כל מיני אבידה), ולמה ילחם (להזכר ביחוד) לומר לך, מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים ויש לה חובטים, אף כל וכו', ולא נתבאר כמה שמלה מיוחדת לסימנים ולחובטים, ולפי מ"ש, שהשמלה הוא בגד יקר ונאה, ומדרך בגד חשוב כזה להדגיש בה סימנים, כלומר, שלבעליה יש סימנים עליה, וממילא יש לה חובטים:

ואמנם על דרך הפשט יש לומר בכונת נעמי כאן בשימת שמלה, דכפי דמשמע בצ"מ היתה השמלה מין בגד רחב שהיו מחטטפים בו, ובוה יתבאר הלשון בפי' משפטים, היא שמלתו לעורו כמה ישכב, ודרך השוכב להחטטף, וכאן ראתה נעמי להבטיח שלא יכירנה איש, כמו שאמרה בסמוך לזה אל הודעי לאיש, הקדימה לומר שהחטטף בשמלתה לחטן לא יכירום זרים שם:

(ח) **ויחדד** האיש וגו'. נראה, דלשון הפסוק מסורס והפוך, ושעורו: ויהי בחי' הלילה והנה אשה שוכבת מרגלותיו ויחדד האיש, יען כי הסבה לחדדו הי' משכבה. וזה על דרך הלשון בפי' בשלח, וישם את היים לחרבה ויבקעו המים, דהמוכן הוא להיפך, ויבקעו המים וישם את היים לחרבה, כי הסיבה להחרבה היתה בקיעת המים, ועוד כזה שם, וירס חולעים ויבאש, והמוכן להיפך — ויבאש וירס חולעים, כי הבריחה היא הסבה להרמת חולעים, וכנהה הרבה פסוקים. והנה כה דרך הלשון:

(יג) **אם** יגאלך טוב. כפי הנראה הוא איש ששמו „טוב“, ומלינו בש"ב (י' ח') שם אדם „איש טוב“, ובדהי"ב (י"ז ח') מוכר איש בשם „טוב אדוניה“ (אחר הלוים בימי יהושפט מלך יהודה). ויתכן, דשם זה בא על שם ארץ טוב (שופטים י"א ג'). ויש מפרשים שהלשון „טוב“ אינו שם, כי אם תואר מלב הדבר, וכמו שאומר, אם יגאלך — הגואל — טוב — הדבר. אך לפי זה אינו דבוק וגם מיותרת המלה „יגאל“, והי' לו לומר, אם יגאלך טוב ואם לאו וכו'. ואמנם גם אם נימא ששמו טוב ג"כ קשה לפי מ"ש רש"י להלן (ד' א') ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני, וכחב רש"י, ולא נכתב שמו, לפי שלא ראה לגאול, עכ"ל, ואי נימא דטוב הוא שמו, הרי ידעיק שמו, ול"ע:

וימו (גו) שש שעורים. כבר דרשו באגדות, אי אפשר לומר שש סוף, לפי שאין דרכה של אשה לשאת כמשא זה, אלא שש שעורים ממש, ורמו לה, שעתיד ללאת ממנה בן שיהבך בשש ברכות, והוא מן המש"ח דכתיב ב' (ישעיה י"א) ונחה עליו רוח חכמה וצנינה בלטה וגבורה רוח דעת ויראת ה' :

ואמנם עם כל זאת קשה הדבר, כי גם לתכלית רמו ה' אפשר לעשות בדרך כבוד ומחשי, וכמו ביוסף שנתן לבנימין חמש חליפות שמלות (פ' יוגש) גם כן לתכלית רמו ש"ל ממנו בן ש"ל בחמש לבושי מלכות, והוא מרדכי, כדכתיב ומרדכי י"ל חלפני המן בלבוש מלכות חללה וחור וארגמן וכו', אבל בנתינת שש שעורים, לו גם ברמו, יש בזה חלול כבוד וכלימת פנים :

ואורי י"ל באור הענין עפ"י מה שאמרו במס' כתובות (ק"א ב') בברכותיה של ארץ ישראל, שהי' משקל חטה אחת כמשקל שמי כליות של שור גדול, והפס מין חטה משום דסמך זה על לשון הפסוק בפרשת האזינו, עם ח"ב כליות חטה, אבל אין הכי נמי היו מצורקים במשקל בערך חזה גם יתר מיני זרעונים, ובכללם גם שעורים, וא"כ היו שש שעורים מנה יפה שראויה לכבד בה :

ויתבאר לפ"ז הלשון ויטה עליה, שהוא כמו דכתיב (פרשת וירא) בהנה, שם על שכמה, והנה אם היו שעורים אחדים כפי הרגיל הלא אפשר לקחת ביד, אבל אם היו במשקל כבד, כמבואר, ה" לריך לסדר המשא עליה, וזהו ויטה עליה :

ד.

ויקה עשרה חגשים מוקני העיר. בגמרא כתובות (ו' ב') מפרש, דבאותו יום נחדשה ההלכה שהקבוצה מעמון ומואב מותרות לבא בקהל, שדרשו, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית, ולק לקח עשרה חגשים כדי לפרסם הדבר, ומפרש עוד בגמרא לראי' שזה ה" לתכלית הפדיוס, כדאמר ל" שמואל לרב חנא, פוק ואייסי לי בי עשרה ואימא לך באנפייכו המזכה לעובר קנה, וזהו כדי שיפרסם הדין :

ומה שאמר מוקני העיר, יתכן שהכוונה מחמיו העיר, עפ"י הדרשה חין זקן אלא מי שקנה חכמה, ועשה כן, למען תתקבל ההלכה החדשה הנוכחת, ובמעמד חכמים יאמנו הדברים ביותר :

והנה איחא במס' שבוטות (כ"ה ב') בענין דאיירי שם, והוא שכיבד לשלשה בני אדם, ופירש"י, שכבד ידעו שלשה וכו'. דמידי דידעו בו חלפת בני אדם הוי מפורסם, עכ"ל, וכן קי"ל במס' ערכין (ט"ז א') כל מילתא דמתאמרי באפי חלפת ליה בה משום ליטנא בישא, מאי טעמא, חברך חברא אית לי וחברא דחברך חברא איה לי. ומתבאר, דגם ע"י שלשה מפורסם הדבר.

אבר ציעקב כתיב (פ' וילא) וינהג את כל מקנהו, ולא כתיב את כל המקנה אשר לו, להורות, שלא חשבם לשלו ביחוד, אך הי' קנינו, וכן באיוב (א') ויהי מקנהו שבעת אלפי לאן, ולא כתיב מקנהו אשר לו. וזה לשון דייקים ואנשי מעלה:

ורפי זה מדויק לשון בועז, שאמר, קייתי את כל אשר לאלימלך, ולא אמר קייתי לי, שהי' במשמע שמייוחד לו כדבר גלתי, אלא הם רק קנין לזמנו. ולא כן בקנין רוח לאשה, שהיא באמת מיוחדת רק לו, ובקנינו אותה הוא אוסר אותה על כל העולם, ובמ"ש בקדושין (ב' ב') מהו לשון קדושין, ואסר לה אכולא עלמא כהקדש, ועל כך אמר קייטי לי לאשה:

(יא) ברהר וכלאה. יתכן, דתפסו שמות אלו, כדי להרגיע רוחו של בועז, כי אולי יש לו הרעורי דאגה על אשר מולאה של רוח מאנשי רשע, כי כך הי' מולאן של רחל ולא, ובעל זאת בנו שתיקן את בית ישראל, ולא אמרו כשרה ורבקה, מפני שלשרה הי' בן חורג ישמעאל, ולרבקה בן שלה עשו, מה שאין כן בני רחל ולא, כולם שבטי יה, עדות לישראל:

וגם מפני זה דמחה רוח לרחל וללאה, שגם הן עזבו את אביהן ואת אלהיו ואת כל פניניו ודבקו ציעקב, כמש"כ בס"פ וילא, וגם רוח עזבהגאביה ואמה וארץ מולדתה ותדבק בעם ישראל, כמפורש למעלה (ב' י"א):

ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם. הנה ידוע בתורה, דאפרתה היא בית לחם, וכמו שאמר יעקב ליוסף בענין מיתת רחל (ר"פ ויחי) ואקברה שם בדרך אפרתה היא בית לחם, וכן צפורש במיכה (ה') ואתה בית לחם אפרתה, וכפי הנראה כך הי' המנהג לכנות את העיר הזאת בשני השמות, ואולי הטעם בזה, כדי להבדילה משם עוד עיר בית לחם אשר בגבול זבולן, כמבואר ביהושע (י"ט ט"ו):

(יב) אשר ילדה תמר ליהודה. יתכן דהעלו עתה לפני בועז את זכרון תמר ויהודה, כדי לחזק רוחו, כי אולי לר לו על האופן הבלתי נמוסי שנתקרבה רוח אליו כמבואר בפרשה הקודמת (ו'), זכרו לו את תמר, שגם היא נתקרבה ליהודה באופן בלתי נמוסי, כמבואר בפרשת וישב, אך מפני שהייתה טוונתה לשמים הי' זרעה זרע קודש וברכה לבית ישראל, וק יעלה ברום:

